אור הצפון — שמחת החג

שמחת החגלכאורה נראה לנו שיש הבדל גדול בין הימים הנוראים לבין ימי הרגלים, שכן הימים הנוראים הם ימים של תוגה ומרירות ואילו הרגלים הם ימי שמחה וששון. ואולם לא כן הדבר. כבר עמדנו על כך שגם על ראש השנה כתוב: "ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם" (נחמיה ח), וכן לגבי יום הכיפורים, לא ההכאה על הלב עיקר, ולא הבכיות והצעקות, אלא ההכרה בערך עצמו, כדברי הכתוב: "לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה" (תהלים נא), דהיינו שיכיר את מצבו וערכו, וכמה הוא רחוק מתכליתו ויכניע לבו לאלהים. וכן מצינו ששלמה המלך התפלל לה' ואמר: "ונתת לעבדך לב שומע וכו' להבין בין טוב לרע" (מלכים א ג:ט). ואם לבבו יבין את ערכו, יעשה כל המאמצים לתקן את עצמו ולהתעלות עד כמה שידו מגיעה. והאם יש שמחה וחדוה גדולה מזו? על כגון זה אמר הכתוב: "וגילו ברעדה" (תהלים ב). ומהו ההבדל בין הימים הנוראים לבין הרגלים? שבימים הנוראים הפנימיות היא בשמחה והחיצוניות היא ברעדה.

כתוב בתורה שה' אמר למשה: "ומות בהר אשר אתה עולה שמה וכו' על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש מדבר צין על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל" (דברים לב). ופירש רש"י: "גרמתם שלא אתקדש, אמרתי לכם 'ודברתם אל הסלע' והם הכוהו והוצרכו להכות פעמיים, ואילו דיברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים, שהיו ישראל אומרים: ומה הסלע שאינו לשכר ולא לפורענות, אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה - כך מקיים מצוות בוראו, אנו לא כל שכך" (רש"י שם; וראה רש"י במדבר כ).

והנה יש להבין מה ההבדל בין דיבור להכאה. הרי הסלע הוא דומם ולמה אין אותו נס ואותו קידוש השם כשיוצאים ממנו מים על ידי הכאה כמו על ידי דיבור? והרי הפיטן אומר בתפילת הגשם: "על הסלע הך ויזובו מים בצדקו חן חשרת מים", כלומר, שאנו מבקשים שה' יתן לנו מים בכל ימות השנה בזכות קידוש השם של ההכאה על הסלע שגרמה להוצאת מים. יתכן שהפיטן מכוון לנס הראשון של ההכאה על הצור שאירע ברפידים (ראה שמות יז), ששם לא היה כל חטא בדבר. אבל בכל אופן שם אמר ה' בפירוש למשה שיכה בצור והיה בו קידוש השם. ולמה שונה כאן במי מריבת קדש שבהכאה על הסלע לא היה קידוש השם?

אולם יש הבדל בין חכמים להמוני העם. לגבי חכמים אין הבדל בין דיבור להכאה. כתוב לגבם: "תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה" (משלי יז). החכם מושפע מדברים ואינו זקוק לשבט ולהנאה, ולכן ברפידים כשהנס נעשה "לעיני זקני ישראל" בלבד (ראה שמות יז:י; וראה רמב"ן במדבר כ:יג), לא היה משה זקוק להוציא מים על ידי דיבור דוקא והכה בצור, כי לגביהם אין כל הבדל בין זה לזה ויש בשניהם אותו קידוש השם.

אבל לא כן הדבר באנשים פשוטים וכסילים שעליהם היה הדיבור אל הסלע עושה רושם יותר גדול מהכאה, כי לא היו רואים שום פעולה גשמית ורק דיבור בלבד, ובכל זאת היו יוצאים מים מהסלע. וכן מצינו שלגבי כסילים כתוב: "בדברים לא יוסר עבד" (משלי כט). על עבדים שהם בדרגה פחותה וכן על כסילים לא משפיעים הדברים, אלא "שבט לגו כסילים" (שם כו). להם דרוש שבט ממש, הם נרתעים רק מפעולה מעשית על ידי הכאה והלקאה. ולכן לוא היה משה מדבר אל הסלע, היה בזה יותר קידוש השם לגבי פשוטי העם, כי בענינים של דיבור אין להם תפישה, והם היו מתפעלים יותר בראותם שעל פי דיבור בלבד הסלע מוציא מים, ושם שמים היה מתקדש יותר.

והנה בגלל זה שמשה ואהרן גרמו שלא יתקדש יותר, אומר עליהם הכתוב: "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני כל ישראל" (במדבר כ), כלומר, שיש בזה משום חוסר אמונה, לא רק חוסר אמונה בתוך המוני בני ישראל, אלא בהם בעצמם.

והנה בנמשל לזה, רואים ההמונים קידוש השם בעיקר בימים הנוראים על ידי הפעולות החיצוניות, על ידי זעקות התפלה ובכיות הוידויים ועל ידי התמרמרות הלבבות והתעוררות התשובה. אולם יש להשתדל שגם בימי החג, זמן שמחתנו, תתגלה פנימיות הלב אף ללא אמצעים חיצוניים; שתתרומם הנפש מתוך שמחת החג בלבד, שיאכלו וישתו ויהנו מעונג יום טוב ככל האנשים, ובאותו זמן תהיה זו שמחה רוחנית, שמחה של תורה והתלהבות של קדושה, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה נעים זמירות ישראל: "הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור, הללוהו בתוף ומחול, הללוהו במנים ועוגב, הללוהו בצלצלי שמע, הללוהו בצלצלי תרועה" (תהלים קנ), כלומר, שלא יהיה הבדל בתהלות ה' אם הן בתקע שופר ובתרועה ואם הן בתוף ומחול, ואז יהיה קידוש השם יותר גדול, שגם פשוטי העם יכירו בקדושת התורה ורוממות היראה בצורתן האמתית ובכל הודן ותפארתן.